

KUNGL. VETENSKAPS-
OCH VITTERHETS-SAMHÄLLET
I GÖTEBORG

MINNESTECKNINGAR

över avlidna ledamöter

2013

Särtryck ur

ÅRSBOK 2014

GÖTEBORG 2014

Redaktör:
Birger Karlsson

ISSN 0436-113X
Rundqvists Boktryckeri, Göteborg 2014

INNEHÅLL

Minnesteckningar över avlidna ledamöter 2013	99
Jan Hult (1927–2013). Av <i>Birger Karlsson</i> och <i>Bengt Åkesson</i> . .	101
Bertil Åkesson (1927–2013). Av <i>Malte Andersson</i> och <i>Christer Erséus</i>	107
Bengt Rundblad (1925–2013). Av <i>Erland Hjelmquist</i>	111
Ingemar Fernlund (1932–2013). Av <i>Roger Lundén</i> , <i>Mauritz Sahlin</i> och <i>Bengt Åkesson</i>	115
Jan Ling (1934–2013). Av <i>Anders Wiklund</i>	119

MINNESTECKNINGAR

över avlidna ledamöter

2013

JAN HULT 1927–2013

Professor emeritus JAN HULT avled den 20 februari 2013 i en ålder av 85 år. Han invaldes som arbetande ledamot i Kungl. Samhällets första klass 1968 och blev hedersledamot 1999. Han var ständig sekreterare 1984–1996 och ordförande under 1997.

Jan Hult föddes i Stockholm den 9 december 1927 som son till docent Phillips Hult, från 1939 professor i juridik i Uppsala, och hans maka Ester, f. Wretman. Farfadern var uppfinnaren Carl Alrik Hult. Dessa rötter i både teknik och humaniora hade säkert en stor betydelse för Jan Hult. Man kan se detta i den mångsidigt intellektuella attityd och tankefrihet som präglade honom under ett långt liv.

Jan Hult studerade teknisk fysik vid Kungl. tekniska högskolan i Stockholm (KTH). Forskarstudierna i hållfasthetslära förlades till samma lärosäte. Han var där elev till Folke Odqvist, vårt lands mest kända professor i detta ämne under årtiondena kring 1900-talets mitt. Studierna ledde till licentiatexamen 1953 och doktorsgrad 1958 samt docentur samma år i hållfasthetslära. Denna miljö förde Jan Hult in på områdena krypning (långsam deformation hos belastade material) och krypbrott som hade användning vid dimensionering av termiska maskiner, särskilt i kärnkraftsindustrin.

Det avgörande steget för Jan Hults vetenskapliga utveckling inom hållfasthetslära blev ändå vistelsen åren 1955–57 hos professor Frank McClintock vid Massachusetts Institute of Technology (MIT) i Boston, USA. Då var ämnesområdet brottmekanik i ett skede av stark utveckling i världen. En viktig orsak till detta var ett antal flygplanshaverier, där det så småningom uppdagades att långsam sprickutbredning kunde ske i dynamiskt belastade konstruktioner vid ställen med starka spänningskoncentrationer. Detta ledde till att villkoren för sprickutbredning vid utmattningspåkänningar kom att studeras experimentellt och analytiskt i oerhört stor omfattning under flera årtionden, både i forskningscentra och hos flygplanstillverkare. För Jan Hults del kom MIT-vistelsen att

leda till en doktorsgrad (DSc) där 1957 med en matematiskt inriktad avhandling om spänningsfält kring vissa sprickgeometrier. Han kom då också att bli uppmärksam på den stora betydelsen av materialens mikrostruktur i komplicerade belastningssammanhang.

Utan några tidigare relationer till Göteborg eller Västsverige kom Jan Hult till Chalmers tekniska högskola 1961 som laborator i hållfasthetslära. Vid endast fyllda 34 år utnämndes han 1962 till professor i detta ämne, en tjänst som han innehade till sin emeritering 1992. Förflyttningen till Göteborg ledde till att Jan Hult under resten av sitt liv kom att starkt liera sig med vetenskapliga och kulturella förhållanden i denna stad, samtidigt som han odlade omfattande kontakter med ämneskolleger i stora delar av världen.

Jan Hults inträdande på Chalmersarenan under 1960-talet sammanföll med en kraftig expansion av högskolans verksamhet. Hållfasthetslära kom att matematiseras i mycket högre grad än tidigare. Exempelvis förde Jan Hult in tensorskalkylen i undervisningen för teknologer. Detta attraherade inte minst matematikorienterade teknologer i teknisk fysik; däremot ansågs det väl krävande hos andra grupper av teknologer vilket ledde till att användningen av denna teoribildning senare kom att reduceras till förmån för mera klassiskt inriktad hållfasthetslära.

Jan Hults vetenskapliga gärning inom hållfasthetslära kom sedan att kretsa kring krypning, krypskador och brottmekanik. Han kom också att intressera sig för den moderna tidens kompositmaterial. Hans intresse för nya material tog sig bland annat uttryck i hans starka engagemang i det på sin tid uppmärksammade projektet med ITERA-cykeln, ett lättviktskoncept som byggde på polymera materials möjlighet till viktbesparing. Detta 80-talsprojekt blev dock inte den industriella framgång som man hoppats på.

Tillsammans med Österrikefödde professorn i metalliska konstruktionsmaterial vid Chalmers, Hellmut Fischmeister, kom Jan Hult att initiera studier av deformations- och brottbeteenden i material med hjälp av den framväxande numeriska metoden med finita element, FEM. Studierna utfördes av Jan Hults första generation doktorander och hade pionjärkaraktär.

Den omfattande användningen av datormetoder, exemplifierad av ovanstående, kom dock inte att fånga Jan Hults intresse. Hans attityder låg mer mot användningen av rent analytiska metoder. Detta är litet an-

märkningsvärt eftersom han hade så starkt intresse av den ”handgripliga” tekniken.

Jan Hults vetenskapliga publicering kom att omfatta ett stort antal böcker inom hållfasthetslära och inte minst teknikhistoria. Nämnas kan läroboken *Hållfasthetslära* (1966), *Laster och brott* (1969), *Cartesiska tensorer* (1972), *Bära brista* (1975), *Svensk teknikhistoria* (tillsammans med andra, 1989) och *Spänning och brott* (1990). Däremot publicerade sig Jan Hult endast i begränsad omfattning i vetenskapliga tidskrifter inom hållfasthetslära.

Under senare del av sitt liv kom Jan Hult att få ett allt starkare intresse för teknikhistoria. På förslag av Alf Samuelsson, professor i byggnadsstatik vid Chalmers, beslöt högskolans styrelse 1979 att inrätta ett *Centrum för teknik- och industrihistoria*. Centrums första ordförande blev Jan Hult, och han kom sedan – ändå mera efter sin emeritering från professuren i hållfasthetslära 1992 – att bli en mycket aktiv föreståndare för denna verksamhet. Kurser i teknikhistoria gavs för teknologer, och några doktorander knöts efterhand till detta centrum. Efter ett antal år, 1999, utsågs ekonomihistorikern Bengt Berglund till professor i teknikhistoria vid Chalmers. Då hade emellertid ämnet fjärrat sig från sin ursprungliga identitet. Förflyttningen från Maskinteknik till Industriell ekonomi innebar en viss förskjutning bort från den rena tekniken. En utförlig beskrivning av ämnets utveckling vid Chalmers finns i Jan Hults skrift *Teknikhistoria – Hur ett nytt ämnesområde etablerades vid Chalmers tekniska högskola 1979–1999*, utgiven i Kungl. Samhällets skriftserier.

Jan Hults långvariga intresse för teknikhistoria hade säkert sin grund i hans fascination inför uppfinningar och haverier. Ett vittnesbörd om detta ger han själv i förordet till ovanstående skrift: ”Vår utbildning (d.v.s. Jan Hults) på KTH:s Teknisk fysik var nästan helt inriktad på grundläggande matematik, fysik och rena teknikvetenskaper. Den tekniska verkligheten där ute någonstans hörde vi aldrig talas om. Märkligt nog tycks det heller aldrig ha inträffat några tekniska katastrofer under dessa år. I varje fall talades det inte om sådana vid föreläsningarna. De kanske inte ansågs ligga i Högskolans intresse.” Korthuggna och litet drastiska uttryckssätt som detta utnyttjade stundom Jan Hult med betydande framgång. Han använde sig gärna av exempel från den tekniska verkligheten i sin undervisning. Det mest slående exemplet var kanske Tjörnbrohaveriet 1980 som enligt Jan Hult själv kunde få teknologerna

att förstå att ”hållfasthetslära inte bara är tråkig matematik utan ibland något dramatiskt viktigt i den vanliga människans liv”.

I början av 1980-talet var Jan Hult tillsammans med bland andra Svante Lindqvist med om att starta *Polhem – Tidskrift för teknikhistoria* med IVA och KVA som utgivare. Jan Hult var under många år huvudredaktör för denna tidskrift, där en stor mängd artiklar inom det teknikhistoriska fältet publicerades. Under senare år stod Svenska Nationalkommittén för teknikhistoria som utgivare; utgivningen upphörde dock 2012.

Jan Hult var del i ett omfattande internationellt nätverk inom sina verksamhetsområden. Betydande uppdrag var rollen som generalsekreterare i *International Union of Theoretical and Applied Mechanics*. Han var också medlem i styrelsen för International Council of Scientific Unions. Han förärades två hedersdoktorat som glädde honom mycket, nämligen vid ärofyllda University of Strathclyde i Glasgow, Skottland, och vid Politechnika Krakowska i Kraków, Polen. I Sverige blev han ledamot i både KVA och IVA vid mitten av 1970-talet. På Chalmers tilldelades han Chalmersmedaljen för sina insatser för högskolans verksamhet och utveckling.

Ett dominerade inslag i Jan Hults personlighet var hans stora intresse för böcker och då främst vetenskaplig litteratur. Ett viktigt uttryck för detta är den utställningsverksamhet som Chalmers bibliotek hade i sin foajé under många år. I en monter med ständigt förnyat innehåll visades rariteter från bibliotekets samlingar med åtföljande texter över de problemområden som var förknippade med de aktuella böckerna. Textförfattandet och mycket av det rent tekniska i utställningarna gjordes av Jans händer. Här visade Jan Hult sitt intresse också för personerna bakom de vetenskapliga prestationerna.

Jan Hults intresse för boksamlingar tog sig också uttryck i att han under perioden 1985–1995 var inspektor för Sjögrensbiblioteket vid IVA i Stockholm. Detta bibliotek tillkom genom en donation av cirka 10 000 dokument från familjen Nobel i slutet av 1920-talet. Ett tiotal inkunabler ingår.

I Kungl. Samhället var Jan Hult en mycket aktiv ständig sekreterare under perioden 1984–1996. En viktig händelse i akademiens liv under denna tid var inrättandet av Centrum för forskningsetik 1989. Detta centrum kom att utvecklas till en arbetsenhet under ledning av en heltidsan-

ställd docent och med ett par doktorander knutna till centret. Kurser gavs vid både Chalmers och Göteborgs universitet, och ett stort antal forskningsrapporter, seminarier och symposier blev resultatet. Jan Hult var Kungl. Samhällets övergripande ledare för centrets verksamhet, men detta utvecklades senare i en riktning som inte helt motsvarade hans och andra ledamöters förväntningar. Efter ca tio års drift överfördes centret med personal och materiella tillhörigheter till Göteborgs universitet.

I slutet av Jan Hults ämbetsperiod ersattes Kungl. Samhällets verksamhet inom forskningsetik med en satsning på museirelaterad forskning. Detta hade en hög grad av naturlighet i sig eftersom Jan Hult under lång tid haft en kraftig koppling till museal verksamhet.

Även om verksamheten i Kungl. Samhället kom att kraftigt expandera först efter Jan Hults sekreterartid hade han en värdefull roll också senare. Nämnas bör konferensen *Abuse and Misconduct in Research* som Kungl. Samhället och KVA gemensamt anordnade år 2006. I flera uppmärksammade föredrag behandlades här det växande problemet med ohederlighet i vetenskapligt arbete och publicering.

Det är dock som lärare som Jan Hult framför allt kommer att ihågkommas. Detta tog sig många uttryck och hade nog sin djupaste bakgrund i hans stora intresse att dela med sig av sin kunskap och inspirera unga människor till intellektuell verksamhet. Speciellt under sina tidigare år som professor i hållfasthetslära attraherade Jan Hult många skickliga doktorander, varav flera senare kom att återfinnas i ledande positioner inom akademi och näringsliv. Denna pedagogiska drivkraft tog sig många uttryck: Han drev fram formalisering av forskarutbildningen på Chalmers, han författade böcker i sitt ämne även i populariserad form (*Laster och brott* den mest kända), han medverkade som föreläsare i olika sammanhang, han höll ett stort antal radioföredrag, m.m.

Driftighet, öppenhet, prestigelöshet och en mångsidig intellektuell attityd präglade Jan Hult under hela hans liv. Vi är många – elever, kolleger och vänner – som minns honom med stor tacksamhet.

BIRGER KARLSSON OCH BENGT ÅKESSON

BERTIL ÅKESSON 1927–2013

Professor emeritus BERTIL ÅKESSON, ledamot av Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg sedan 1984, avled den 25 juni 2013 i en ålder av 85 år. Han föddes i Lund den 15 augusti 1927 och växte upp i Skabersjö, där fadern Alfred Åkesson var slottets godsförvaltare. Han gifte sig 1960 med Birgitta Stendahl, också biolog, med inriktning mot lärarutbildning. Bertil sörjs närmast av hustrun Birgitta och sonen Bengt med familj.

Efter studentexamen i Malmö startade Bertil Åkesson sin akademiska bana vid Lunds universitet höstterminen 1948. Han blev fil. mag. 1951, fil. lic. 1954 och disputerade i zoologi 1958 på en doktorsavhandling som behandlade den marina djurgruppen stjärnmaskar: "A Study of the Nervous System of the Sipunculoideae". Han blev honorärdocent i Lund samma år och fick 1962 en docenttjänst i zoologi. Tjänsten omvandlades senare till en icke tidsbegränsad personlig forskardocentur, som han 1970 kunde flytta till Göteborgs universitet, närmare sin marina fältverksamhet på västkusten. Enligt regeringsbeslut tilldelades han år 1977 professors namn. 2008 promoverades han till jubeldoktor vid Lunds universitet.

Efter hand som Zoologiska institutionen växte blev det breda ämnet strukturell och ekologisk zoologi ohanterligt stort att administrera för ämnets ende professor, Anders Enemar. Bertil Åkesson lämnade då sin förmånliga forskardocentur och åtog sig från 1986 uppdraget som professor i zoologi med ansvar för den ekologiska avdelningen på institutionen. Han var även förordnad som Zoologiska institutionens prefekt i två perioder, 1982–85 samt 1992–93. Han pensionerades 31 december 1993, men fortsatte under många år sin forskning på institutionen.

Bertil Åkesson genomgick under sin långa zoologiska forskargärning, med över 50 internationella publikationer, en utveckling som avspeglar epokens breda förändringar inom ämnet. Han byggde till en början upp stor skicklighet och kompetens som klassisk jämförande morfolog, ma-

nifesterad i tre tidiga viktiga studier av stjärnmaskar (1958–61), bestående kunskapskällor rörande denna djurgrupp som efter 50 år fortfarande ofta citeras. Under 60-talet breddade han sin inriktning mot embryologi, ofta på havsborstmaskar (*Polychaeta*), som därefter blev hans mest centrala studieobjekt. Han kom alltmer att ägna sig åt gruppen dorvilleida havsborstmaskar, särskilt släktet *Ophryotrocha*, som han analyserade med hängiven entusiasm. Hans inflytelserika pionjärarbeten visade att dessa arter med sin ringa kroppsstorlek (3–5 mm), korta generationstid (några veckor) och tålighet är mycket lämpliga som försöksdjur, lätta att odla i laboratorium för många typer av experiment. Då evolutionsbiologin vid denna tid började integrera delar av ekologin såg Åkesson de stora möjligheterna att hos sina diminutiva skyddslingar analysera några av tidens centrala forskningsproblem, såsom artbildning, reproduktionssätt och livscykel. Han visade bland annat att gruppen rymmer oväntat stor variation i fortplantning, förutom vanlig skildkönad förökning med livslång könstillhörighet även hermafroditism av olika slag: A) samtidig han- och honfunktion, B) protandri, med könsväxling från hane till hona, C) protogyni, från hona till hane. Gruppen innehåller även några könlösa arter, som förökar sig genom delning.

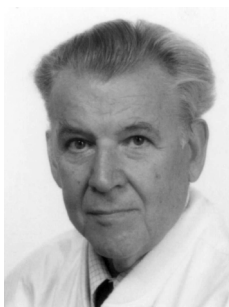
Bertil Åkessons arbeten etablerade *Ophryotrocha* som lämplig modellorganism och experimentdjur, för såväl grundläggande evolutionsbiologiska frågeställningar som för test av marina föroreningars effekter. En art har dessutom med framgång använts för studier av regeneration och stamcellers förekomst och differentiering. Han höll mer än 20 arter i kultur i sitt laboratorium, några av dem kontinuerligt i 30–40 år, och han spelade en huvudroll i spridningen av arterna till laboratorier runtom i världen. Hans arbeten är ofta citerade.

Bertil Åkesson hade stark internationell profil inom sitt forskningsområde och var välkänd. Han gjorde fältinsamlingar i 25 länder. Han hade vida internationella samarbeten, gästforskade, och undervisade vid åtskilliga marina forskningsstationer och universitet, såväl i Europa som på flera håll i USA, bl.a. University of Washington på västkusten och Duke University på östkusten. Hans internationella kontakter kom även doktorander och yngre kollegor till del genom entusiastisk uppmuntran och förmedling av besök på viktiga utländska forskningsinstitutioner. Här i Sverige bidrog Bertil Åkesson till uppbyggnaden av Tjärnölaboratoriet, bland annat som handledare för ett antal doktorander inom zoo-

logins marina delar. Han var även flitigt verksam vid Kristinebergs marina forskningsstation. Inte långt därifrån finns Högby, den kära boning där familjen sedan 1966 tillbringat somrarna bland Bohusbergen, i en under Bertils gröna fingrar prunkande trädgård.

Bertil Åkessons zoologiska verksamhet har framför allt dominerats av forskning och forskarhandledning samt, under åren närmare pensioneringen, administration som ämnesföreträdare och prefekt. Han var även handledare och lärare, mestadels på marina universitetskurser ovan grundnivå. I alla sina funktioner var han mycket uppskattad, lätt och rejäl att ha med att göra: saklig, rak och oväldig, effektiv, positiv, stödjande, och med en stor portion humor som bidrog till att lösa eventuella knutar, ofta med ett rungade glatt skratt. Vi saknar vår gode arbetskamrat och forskarkollega Bertil, hans glada humör och positiva livssyn, med rundhänt utdelning av egenodlade klassiska äpplesorter, och obetvinglig forskarentusiasm inför minsta mask.

MALTE ANDERSSON och CHRISTER ERSÉUS

BENGT RUNDBLAD

1925–2013

BENGT RUNDBLAD avled den 18 juli 2013 vid 85 års ålder. Han startade sin akademiska karriär vid Uppsala universitet där han avlade fil. lic.-examen och fick sin första anställning vid Göteborgs universitets sociologiska institution 1961. Han presenterade sin doktorsavhandling 1964,

blev professor 1977 och var sedan 1984 ledamot av Kungl. Samhället.

År 1950 genomförde Rundblad en fältstudie i en norrländsk mindre ort inom ramen för ett större projekt som gällde lokala samhällsstudier, igångsatt av UNESCO. Arbetet presenterades året efter. Han var då 26 år och därmed en av sociologins pionjärer i Sverige. Studien var möjlig att genomföra tack vare Rundblads breda intressen och den särskilda utbildning som han fick inom UNESCO-projektet som omfattade ett antal länder med en komparativ ansats. Utbildningen omfattade även socialantropologi och dynamisk psykologi. Rapporten blev också ett vackert exempel på en totalanalys av ett samhälles historia, livsvillkor och mentalitet och hur den framväxande samhälls- och beteendevetenskapens metodarsenal togs i anspråk med ett uttalat pragmatiskt förhållningssätt.

Den allmänna frågeställningen gällde vad som händer i, och med, ett litet landsbygdssamhälle när avfolkning och flyttning till urbana och större orter blir påtagliga fenomen. Orten där undersökningen gjordes hade på 10 år förlorat ungefär en tredjedel av sina innevånare och var ett samhälle i kris. Här användes kvalitativa intervjuer, psykologiska test och grundläggande statistik över såväl folk som få. Rundblad levde som fältarbetare i det samhälle som skulle undersökas och delade vardag med innevånarna. Den direkta inspirationen till studiens uppläggnig kom från Storbritannien och de undersökningar av lokalsamhällen som genomförts där. Detta arbete genomfördes under Rundblads uppsalaitid med professor Torgny Segerstedt som handledare.

Samma år som UNESCO-rapporten presenterades fick Rundblad ett USA-stipendium som var så förmånligt konstruerat att den sökande kunde skräddarsy sin utbildning och valet blev igen kombinationen so-

ciologi, socialantropologi och dynamisk psykologi. Detta fanns att få vid Harvard Department of Social Relations där professor Talcott Parsons var en ledande profil. Rundblad påverkades starkt av den teoretiska och metodologiska ansats som utvecklades vid Harvard.

När Rundblads doktorsavhandling presenterades tretton år senare, 1964 och vid Göteborgs universitet, hade intresset definitivt fokuserats på arbetslivsfrågor men utgångspunkterna togs inte i erfarenheterna från Harvard. Istället ser man en tydlig kontinuitet från studierna i den norrländska orten, ett fundamentalt engagemang för människans praktiska vardag, vad som gestaltar den i samspel mellan strukturella och personliga omständigheter. Avhandlingen rörde en då, och nu, aktuell fråga inom arbetsmarknadsområdet, nämligen om och varför man byter arbete, eller frågan om arbetskraftens rörlighet, som den benämndes av Rundblad. Det problem man såg var att arbetskraften var alltför litet benägen att byta arbete och söka sig till områden där arbete fanns. Det var alltså ett utpräglat praktiskt och för det framväxande välfärdssamhället centralt problem som Rundblad fokuserade på. Intressant nog nämner Rundblad den europeiska integrationen, då rudimentär, som en viktig faktor i det vidare perspektivet på arbetskraftens rörlighet; en framtidsblick som vi snart sagt dagligen ser debatteras och problematiseras.

Rundblad tillhörde den grupp forskare som rörde sig mellan akademi och arbetsmarknadens intresseorganisationer. Han var periodvis verksam vid såväl Industrins utredningsinstitut, där avhandlingsarbetet utfördes, som Personaladministrativa Rådet, före och under den polariseringens tid som skulle komma att påverka också universitetens forskning om arbetslivsfrågor.

Arbetskraftens rörlighet kom sedan att bli ett huvudtema i Rundblads forskning. Det resulterade i ett stort antal rapporter tillsammans med medarbetare vid sociologiska institutionen i Göteborg. På 1960-talet rörde frågeställningarna hur det expanderande arbetslivet påverkade flyttning och förhållanden för dem som rörde sig dit där arbete fanns. På 1970-talet kom en serie undersökningar som gällde det krympande arbetslivet, företagsnedläggningar med åtföljande arbetslöshet. Flera av Rundblads medarbetare från den tiden blev professorer med inriktningar som såväl förde Rundblads intressen vidare och vidgade dem till nya områden inom sociologin och socialt arbete, det senare så småningom en egen disciplin. Han bidrog därigenom på ett avgörande sätt som hand-

ledare och lärare till förnyelsen av sociologins frågeställningar. År 1977 fick Bengt Rundblad en professur i sociologi med inriktning mot arbetsmarknadssociologi som han innehade fram till pensioneringen.

Bengt Rundblad tog också på sig tunga administrativa uppdrag på universitet. Han var dekanus vid den samhällsvetenskapliga fakulteten under en period på 1980-talet då jag själv var ledamot i fakultetsnämnden. Här kom hans vänliga och generösa personlighet väl till uttryck, samtidigt som han tog ytterst seriöst på arbetet i nämnden. Det betydde långa sammanträden med diskussioner där alla åsikter och argument skulle ventileras, men det gjordes med gott humör och med aldrig sviktande god vilja från Rundblads sida. Pappersmängderna var överväldigande: ”Var lägger du alla handlingar till nämnden, jag lägger mina under sängen hemma”, kunde han säga.

Rundblad författade även introducerande läroböcker till arbetsmarknadens grundläggande begrepp och de utmaningar och problem som ligger däri.

En mycket framsynt insats gjorde Rundblad i början på 1970-talet i en utredning om en svensk socialvetenskaplig databas som skulle kunna utnyttjas fritt för forskning. Idag kallar man en sådan inrättning för en infrastruktur för forskning. Vikten, men också segheten, hos denna fråga illustreras av att den ännu inte fått en helt fungerande lösning i Sverige, samtidigt som den nu tillmäts allt större betydelse för samhälls- och beteendevetenskaplig forskning.

Efter pensioneringen startade Bengt Rundblad en ny forskningsinriktning med studier av stadsdelsreformen i Göteborg. Särskilt fokuserade han på frågor om den kommunala handikappomsorgen och hur den påverkades av den decentralisering som stadsdelsreformen innebar. Därmed återvände han till temat från sina tidigaste vetenskapliga insatser, studier i ett lokalsamhälle, även om Göteborg och dess stadsdelar är mycket stora lokalsamhällen jämfört med den norrländska orten 1950.

ERLAND HJELMQUIST

INGEMAR FERNLUND

1932–2013

Tidigare SKF-direktören docent INGEMAR FERNLUND avled den 31 augusti 2013 i en ålder av 81 år. Han var ledamot av Kungl. Samhället sedan 1983 och ledamot av Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) sedan 1980. Han sörjs närmast av sin hustru Lillemor, född Bjurström, och barnen Camilla, Martin och Kristina med familjer.

Ingemar Fernlund föddes i Mölndal den 30 maj 1932. Föräldrar var målarmästare Lars Fernlund och dennes hustru Margit. Ingemar Fernlund tog studentexamen på Vasa Högre Allmänna Läroverk i Göteborg 1951 och avlade civilingenjörsexamen i maskinteknik vid Chalmers tekniska högskola 1955. År 1959 blev han teknologie licentiat och år 1963 erhöll han doktorsgrad i ämnet maskinelement. Professor Bengt Jakobsson var Fernlunds handledare på Chalmers och även högskolans promotor vid Fernlunds doktorspromotion i Johannebergskyrkan 1966.

Ingemar Fernlunds doktorsavhandling rör beräkning av så kallade böjkritiska varvtal hos roterande maskindelar. Olika konfigurationer med axlar, skivor och lagringar analyseras med beaktande av utbredd massa i rotoreernas axlar, gyroskopiska effekter, lagerstyvhet och dämpning. Med både analytiskt exakta och numeriskt approximativa metoder studeras flera tekniskt viktiga fenomen. Ett sådant är ”whirl” (virvling) där axeln, samtidigt med sin grundrotation, roterar som ett hopprep, ofta med annorlunda varvtal och rotationsriktning jämfört med grundrotationen. Ett annat gäller beteendet hos accelererande rotorerna då de passerar sitt lägsta böjkritiska varvtal och därefter roterar överkritiskt. I sitt arbete var Fernlund mycket ambitiös med att systematiskt ta fram numeriska resultat i tabellform för direkt användning i ingenjörsarbete. Detta var särskilt viktigt vid denna tid då kraftfulla datorer inte var allmänt tillgängliga.

Under sin tid som doktorand och biträdande lärare vid institutionen för maskinelement arbetade Ingemar Fernlund med flera andra problem. I ett av dem löser han Reynolds ekvation med fouriertransform för en

tillämpning på hydrodynamiska lager. I ett annat arbete analyserar han analytiskt, numeriskt och experimentellt spänningar i bult- och nitförband. Under denna tid var Fernlund även aktiv i författandet av en lärobok i maskinelement utgiven av Albert Bonniers förlag 1961. Han skrev där om kugväxlar.

År 1963 inledde Ingemar Fernlund sin långa och framgångsrika karriär hos rullningslagertillverkaren SKF. Efter några år i Frankrike knöts han till företagets svenska verksamhet i Göteborg där han var chef för området produktteknik. År 1972 utsågs Fernlund till den världsomspännande SKF-koncernens produktutvecklingschef, en post som han innehade fram till sin pensionering 1992. Parallellt hade Fernlund ansvaret för SKF-koncernens franska bolag under åren 1978–1981.

Ingemar Fernlunds operativa plattform som produktutvecklingschef var SKF Engineering & Research Centre (ERC) i Nieuwegein i Holland, invigt 1972. Centret är fortfarande aktivt som en hörnsten i SKFs utvecklingsstrategi. Det var härifrån Fernlund ledde koncernens utvecklingsresurser vilka till stor del också återfanns i USA, Tyskland, Italien och Sverige. I en vetenskaplig artikel analyserar Fernlund företagets sätt att organisera sina forsknings- och utvecklingsinsatser med dess möjligheter och problem, bl.a. genom jämförelse med andra multinationella företag. Fernlund byggde också upp ett kontaktnät med för SKF viktiga universitet och högskolor.

Ingemar Fernlund hade genom arbetet på ERC funnit att den klassiska metoden att beräkna ett rullningslagers livslängd inte längre kunde anses vara fullgod. Efter många års arbete kunde han och hans medarbetare i slutet av 1980-talet lansera en ny och epokgörande väg att beräkna livslängden hos ett lager. Den helt nya synen på rullningslagers funktion var ett genombrott för det tribologiska tänkandet vilket påverkade inte bara SKF utan hela rullningslagerbranschen. Ingemar Fernlund gjorde även forskningsinsatser vad gäller tillståndsövervakning, lagertemperaturer och olika haverimoder såsom nötning, plasticering och rullkontaktutmattnings.

Under Ingemar Fernlunds ledning bestämde sig SKF 1988 för att radikalt höja produktkvaliteten inom koncernen. En genomgripande förändring av tillverkningsprocessen skedde för att uppnå de högt satta målen. Projektet blev mycket framgångsrikt och sättet att angripa ämnet blev normgivande för verkstadsindustrin i Sverige. Under 1980-talet ver-

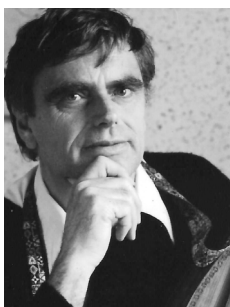
kade Fernlund parallellt också som adjungerad professor i Industriell organisation på Chalmers där han arbetade med bl.a. standardisering och deltog i forskarhandledning. Han utarbetade ett fakultetsprogram i maskinkonstruktion åt Universitets- och Högskoleämbetet (UHÄ). Fernlund står som uppfinnare för ett antal patent med SKF-anknytning.

Efter SKF-tiden flyttade Ingemar och hans fru Lillemor till en gård i Générargues (Languedoc-Roussillon) i Cévennerna i södra Frankrike.

Men inte bara tekniken var det som gav Ingemar Fernlund hans profil. Han hade utbildats som pianist hos Hilding Domellöf vid Göteborgs musikkonservatorium och hans sätt att hantera flygeln var ytterst professionellt. Ingemar ägnade sina båda sista decennier åt att intensivt komponera och spela. Fernlunds alster spelades bl.a. i France Musique Radio.

Ingemar Fernlund hade även ett starkt fokus på sin fysiska hälsa. Han deltog under flera år i skidtävlingen Vasaloppet, cykeltävlingen Vättern Runt och Vansbrosimmet. Bland fritidsintressena fanns dessutom tennis, jakt och fiske. På SKF har Ingemar Fernlund sammanfattats i fyra ord: rak, okonventionell, orädd och lojal.

ROGER LUNDÉN, MAURITZ SAHLIN OCH BENGT ÅKESSON

JAN LING

1934–2013

Professor emeritus JAN LING avled hastigt den 3 oktober 2013, 79 år gammal. Han var ledamot av Kungl. Samhället sedan 1980.

Jan Ling föddes i Örebro den 12 april 1934. Efter studentexamen studerade han piano för Greta Eriksson vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm 1955–1958 och samtidigt också musikvetenskap i Uppsala för professor Carl Allan Moberg. Moberg kom genom sin forskning att intressera Jan Ling för den folkliga musikkulturen. Dessa studier resulterade 1965 i en licentiatavhandling om östgöten Christian Wiedes folkvisesamling från 1800-talets mitt. Det blev ett nydanande arbete där han framhåller den enskilda sångarens musikaliska miljö samtidigt som han genom en egen metod kunde visa på olika musikaliska tidslager i sångarnas melodirepertoar. 1967 disputerade han på den banbrytande avhandlingen *Nyckelharpan. Studier i ett folkligt musikinstrument* där nyckelharpan fick en musiksociologisk, organologisk och repertoarmässig belysning. I kombination med den 1964 utgivna boken *Svensk Folkmusik, bondens musik i helg och söcken* bidrog avhandlingen till inte bara en revival för nyckelharpan som instrument, utan kom också att tjäna som boklig näring för den folkmusikvåg som växte fram under 60- och 70-talen.

Under 1960-talet undervisade Jan Ling vid institutionen för musikvetenskap i Uppsala där hans musiketnologiska forskning fördjupades genom olika anställningar vid andra institutioner som Sveriges Radio, Musikmuseet och Svenskt Visarkiv. 1961–1967 var han lektor vid musikmuseet där han genom museichefen Ernst Emsheimer kom att knyta värdefulla kontakter med musiketnologer världen över. Vid Svenskt Visarkiv, som dittills varit textorienterat, kom Ling att lägga grunden för melodiforskningen när det gäller den nordiska vistraditionen. Hans insatser vid institutionerna i Uppsala och Stockholm skulle komma att inspirera generationer av svenska musiketnologer.

1967 anställdes Jan Ling som lektor i musikhistoria vid dåvarande

Göteborgs Musikkonservatorium men kom snabbt att etablera ämnet musikvetenskap inom grundutbildningarna vid Göteborg universitet. Det nya ämnet skulle komma att präglas av nyare forskningsmetoder hämtade från sociologi och antropologi men också av musiketnologiska frågeställningar och han initierade flera stort anlagda musiksociologiska studier som under hans dynamiska ledning utfördes av studenterna i musikvetenskap. Studierna kom att generera viktiga kunskaper om musikens vardagliga användning och betydelse. Samtidigt fördjupade Jan Ling sin förståelse för den traditionella västerländska musikhistorien i omfattande studier, men hela tiden med en ingång fjärran från den vanliga panegyriken och det anekdotberättande som präglat framställningar av såväl tonkonstnärer som musikstilar. Under 1971–1972 ledde han också den försöksverksamhet för en ny form av högskoleutbildning, SÄMUS (särskild ämnesutbildning i musik), som då bedrevs vid Göteborgs universitet.

Musikvetenskap fortsatte att utvecklas som ämne och fick forskarutbildning 1976. Jan Ling utnämndes till professor 1977 och kom att leda forskningen vid institutionen fram till 1992. 1978 lanserade han en ny typ av forskarutbildning: KKFU, konstnärligt kreativ forskarutbildning. För honom var det självklart att konstnärer av alla slag skulle kunna beforska sin egen konstnärliga praktik och inte behöva utlämnas till torrt akademisk pedanteri. Antalet doktorander ökade väsentligt liksom också brokigheten i sammansättningen av enskilda personligheter. De första avhandlingarna kom 1991 och den sista i november 2013. Idag återfinns den konstnärligt kreativa forskarutbildningen i den konstnärliga forskningen inom såväl den konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet som vid ett flertal svenska universitet och högskolor.

Efter ett kort mellanspel som dekan för den humanistiska fakulteten utnämndes Jan Ling till rektor vid Göteborgs universitet 1992. Som sådan var han en karismatisk, kontroversiell och smått osannolik akademisk ledare. Det visionära hade alltid varit hans ledstjärna, så även nu, och han utvecklade med initiativkraft och idérikedom sin roll som rektor. Det kunde blåsa rätt hårt i fästningen i Vasaparken. Många projekt sattes i verket, men även om han aldrig gav upp inför "farbror Lagom" malde den seriösa paragrafsäkra vintagegarderoben inom universitetet ner många storstilade planer och han avgick ett år i förtid.

Jan Ling återgick till musiken och musikvetenskapen. Han föreläste

och spelade ofta den musik han talade om, reste runt som fakultetsopponent, debattör, diskussionspart, utvärderare osv. Tillsammans med Sven-Eric Liedman höll han högt uppskattade dialogföreläsningar, inalles ett hundratal.

Under 80-talet hade Jan Ling påbörjat sitt stora projekt om den västerländska musikhistorien med boken *Europas musikhistoria – 1730* vilken utkom 1983, följt av *Europas musikhistoria – folkmusiken 1989*. I dessa verk lyckades han på ett unikt sätt förena både musikhistoriska och musiksociologiska perspektiv, något som var ovanligt även ur internationell synvinkel. Här är det inte tidsaxeln som är styrande utan källorna, de musikaliska manuskripten och andra artefakter som har format vår musikkultur. Det är inte de traditionella mästarnas konst som står i förgrunden utan tidsströmmar, kulturskiften och kulturmöten som texten fokuseras kring. Det blev istället fördjupade studier kring musiken före giganter som Bach, Beethoven, Mozart: renässansen och den medeltida musiken, såväl *musica volgare* som *musica d'arte*. 2004 kom så fortsättning med *En rundresa med Charles Burney*, där han bokstavligen gör om Burneys resa i modern tid och speglar vårt nutida musikliv i Burneys 1700-tal. 2009 kom uppföljningen i *Franz Liszt och 1800-talets musikhistoria* skildrad med utgångspunkt från seklets kanske största musikpersonlighet: Franz Liszt. Och så slutligen, helt kort före hans död, *Musiken som tidsspegel – tolv essäer om musiken kring sekelskiftet 1900*. Det är tretton tonsättarnas liv och musik som skildras med utgångspunkt i idéströmningar som var och en av dem representerar. Vad gav arvet från 1800-talet det nya seklet? Ett arv som definierades som en gren av ett musikträd, nära till grenarna folkmusik och populärmusik. Och vad gav 1900-talet vidare till oss? Den lilla boken är en briljant epilog till en magnifik och originell resa genom det västerländska muskarvet.

Jan Ling valdes in i Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället 1980. Han blev ledamot av Kungl. Musikaliska Akademien 1975, och var sedan 1997 arbetande ledamot av Kungl. Gustav Adolfs Akademien i Uppsala och han var sedan 1991 arbetande ledamot i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Han tilldelades en rad utmärkelser bl.a. Kungl. Musikaliska Akademiens medalj För Tonkonstens Främjande 2000. 2010 valdes han till hedersledamot av Svenska Visakademien.

Jan Ling berörde många. Det har vi kunnat se av alla minnesord som skrivits. Som musikforskare, pedagog, handledare, chef, mentor, spel-

kamrat och vän har han satt avtryck hos oss alla som kom honom nära. Ett samlande ord för Jan är omtänksam. Han lät alltid sina medarbetare stå i förgrunden, presenterade dem och framhöll deras kvaliteter. Vi är många som har honom att tacka för olika uppdrag och anställningar, vilka ibland i grunden har förändrat våra liv. I en inledning till en bok om spelmannen Knis Karl skrev Jan Ling: ”Konfutse lär ha sagt till sin lärjunge när de går förbi en man som slår på sin klangsten: detta är en god människa”. Måhända var Jan en inkarnation av mannen med klangstenen.

Jan gick ifrån oss alla mitt i steget. Hur skulle det annars ha kunnat ske?

ANDERS WIKLUND